

QÜESTIONS TEOLÒGIQUES 15

Joan XXIII i Pau VI
els papes del Concili.
Al·locucions

Josep CASTANYÉ - Joan PLANELLAS (eds.)

Facultat de Teologia de Catalunya

Barcelona 2012

© Facultat de Teologia de Catalunya
C/ Diputació, 231 - 08007 Barcelona

ISBN: 978-84-939972-3-6
Dipòsit Legal: B-26708-2012

Maquetació i impressió: I. G. Santa Eulàlia
Carrer de Sant Joan Bosco, 10 - 08187 Santa Eulàlia de Ronçana

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Governació i Relacions Institucionals

Índex

1. Presentació	11
Armand Puig i Tàrrach	
2. Introducció	15
Joan Planellas i Barnosell	
3. Joan XXIII. Anunci del Concili a la Basílica de Sant Pau Extramurs	35
4. Joan XXIII. Constitució Apostòlica <i>Humanae salutis</i> de convocatòria del Concili Vaticà II	41
5. Joan XXIII. Missatge radiat un mes abans de començar el Concili	51
6. Joan XXIII. Al·locució <i>Gaudet mater ecclesia</i> , en l'obertura del Concili Vaticà II	61
7. Missatge dels Pares Conciliars a tots els homes	77
8. Joan XXIII. Discurs <i>Prima Sessio</i> , en la clausura del primer període conciliar	83
9. Pau VI. Discurs en l'obertura del segon període Conciliar	93

10. Pau VI. Discurs en la clausura del segon període Conciliar	121
11. Pau VI. Discurs en l'obertura del tercer període Conciliar	137
12. Pau VI. Discurs en la clausura del tercer període Conciliar	155
13. Pau VI. Discurs en l'obertura del quart període Conciliar	163
14. Pau VI. Discurs a l'Assemblea General de les Nacions Unides	171
15. Pau VI. Al·locució als Pares Conciliars de retorn del viatge a l'ONU	185
16. Pau VI. Al·locució en la setena sessió pública del Concili	191
17. Pau VI. Al·locució en la vuitena sessió pública del Concili	197
18. Pau VI. Al·locució pronunciada a Sant Pau Extramurs als observadors i hostes del Concili	207
19. Pau VI. Discurs en la sessió pública de clausura del Concili Vaticà II.....	213
20. Pau VI. Breu Apostòlic <i>Ambulate in dilectione</i> , amb el qual s'aixeca l'excomunió contra Miquel Cerulari	227

21. Missatges del Concili Vaticà II a tots els homes	229
22. Pau VI. Homilia en la Clausura solemne del Concili Vaticà II.....	243
23. Pau VI. Breu Apostòlic <i>In Spiritu Sancto</i> , de clausura del Concili Vaticà II	249

Presentació

Armand Puig i Tàrrrech,

Degà-President de la Facultat de Teologia de Catalunya

L'esdeveniment conciliar, iniciat ara fa cinquanta anys (11 d'octubre de 1962), va anar precedit i acompanyat d'un seguit de missatges i discursos que ajuden a comprendre'n l'abast i la intenció. La celebració del Concili Vaticà II va comportar un seguit de declaracions paral·leles i concomitants, que es produïren abans i durant l'esdeveniment, dins i fora de l'aula conciliar. La finalitat del volum que teniu a les mans és la de recollir tot aquest material de manera cronològica i posarlo a disposició dels lectors de llengua catalana —cosa que ha fet el Dr. Josep Castanyé, director del Secretariat de Publicacions de la nostra Facultat. Precedeix l'edició del material una Introducció explicativa, que ha redactat el Vicedegà de la nostra Facultat, Dr. Joan Planellas.

Des del 25 de gener de 1959, festa de la Conversió de sant Pau, fins al 8 de desembre de 1965, solemnitat de la Immaculada Concepció, s'estenen gairebé set anys que conformen un període excepcional de la vida de l'Església. El setenari comença amb l'anunci de la celebració del Concili, feta pel beat Joan XXIII a la basílica de Sant Pau Extramurs enmig de la sorpresa i la discreció (els assistents qualificats eren tan sols una quinzena de cardenals). Els set anys es tanquen amb la solemníssima cloenda del Concili Vaticà II, presidida per

Pau VI a la basílica de Sant Pere del Vaticà, davant de tots els bisbes del món catòlic (més de dos mil) i davant representants de les Esglésies i les comunitats eclesials cristianes.

Durant aquests anys l'Església catòlica viu una extraordinària i inoblidable gestació. Aquest terme, «gestació», serveix per a explicar allò que, en teologia, en diem l'acció de l'Esperit Sant, la que tingué el seu *analogatum princeps* el dia de la primera Pentecosta, a Jerusalem. Aquell dia, després que l'Esperit vingués sobre els deixebles de Jesús —unes cent-vint-persones entre homes i dones, reunits «tots junts» en el Cenacle, entre els quals Maria, la mare de Jesús, i els dotze apòstols (vegeu Fets dels Apòstols 1,13-15; 2,1)—, Pere prengué la paraula juntament amb els altres onze apòstols i va anunciar al món, als de prop i als «de lluny» (2,39), el missatge de la salvació: Jesús, el crucificat, «constituït Senyor i Messies» (2,36).

La imatge del llibre dels Fets serveix per a comprendre allò que aquells set anys de gràcia i d'Esperit van suposar per a l'Església, per a tot el món cristià i per a la humanitat sencera. El Concili va més enllà del mateix Concili, el desborda. Com si d'una cascada es tractés, al voltant del Concili van apareixent un seguit de textos, orals i escrits, que posen de manifest la fondària espiritual de l'esdeveniment conciliar i la seva projecció dins i fora de l'Església. Efectivament, els destinataris dels textos publicats en aquest volum són els de prop i els de lluny, els fills de l'Evangeli i els veïns de l'Evangeli —els «gentils», en terminologia bíblica, ben actual ran de l'esplèndida celebració de l'Atri dels gentils a la nostra ciutat, els proppassats dies 17 i 18 de maig. El Concili continua donant fruits, directes i indirectes, gràcies als tres papes que, fins ara, l'han aplicat (Pau VI, el beat Joan Pau II i Benet XVI, Pastor amatent de

l'Església de Déu) i gràcies a tot el poble de Déu (bisbes, preveres i laics) que troba en el Concili la brúixola segura per a navegar en les, a voltes, procel·loses aigües del segle XXI.

Per tot això, la Facultat de Teologia de Catalunya, filla del Concili —va ser fundada l'any 1968— ofereix aquesta publicació a tots els qui desitgin comprendre millor allò que el Concili Vaticà II és i representa per a l'Església d'avui. La brinda de manera particular a les recents generacions perquè s'atansin amb fruit a aquell temps de gràcia i de do, que fou impulsat per l'Esperit Sant.

*11 d'octubre del 2012,
cinquantè aniversari de l'inici del Concili Vaticà II*

Introducció

Joan Planellas i Barnosell,
Vicedegà de la Facultat de Teologia de Catalunya

«*Gaudet Mater Ecclesia*». «La Mare Església s'alegra». Amb aquestes paraules el papa Joan XXIII obria les sessions del Concili Vaticà II, ara fa cinquanta anys, el dia 11 d'octubre de 1962. És també motiu de goig per a la Facultat de Teologia de Catalunya poder presentar de nou, en aquest número de *Qüestions Teològiques*, les principals al·locucions, missatges i discursos, tant pontificis com conciliars, escrits en aquells anys del Concili i que esdevenen inseparables del que pròpiament són els setze documents del Vaticà II: les quatre Constitucions, els nou Decrets i les tres Declaracions.

Hom podrà observar com els textos que presentem, llevat del missatge inicial dels Pares conciliars a tots els homes (21-X-1962), i dels missatges finals del Concili a la humanitat (8-XII-1965), tots els altres són dels dos grans papes del Vaticà II: el beat Joan XXIII i el gran Pau VI. Hi trobareu, entre altres, l'anunci inesperat del Concili per part de Joan XXIII a Sant Pau Extramurs (25-I-1959), la Constitució Apostòlica *Humanae Salutis* (25-XII-1961) amb la qual es convocava oficialment el Concili Vaticà II, el discurs d'obertura del Concili, *Gaudet Mater Ecclesia* (11-X-1962), els discursos d'obertura i de clausura de les diverses sessions pronunciats tant per Joan XXIII com per Pau VI, així com el breu apostòlic *Ambulate in dilec-*

tione (7-XII-1965) amb el qual s'aixecava l'excomunió contra Miquel Cerulari, i el breu pontifici *In Spiritu Sancto* (8-XII-1965) de clausura del Concili.

Per què recuperar tots aquests missatges i discursos? Es tracta simplement de nostàlgia del passat o per pura curiositat històrica? Creiem que no. Segons la nostra manera de veure les coses, a banda d'anar simplement als documents conciliaris, existeix un altre camí que condueix directament al cor del Concili i que, per tant, cal considerar-lo com una clau hermenèutica de primera magnitud per a poder avançar sòlidament en la comprensió de l'obra del Vaticà II. Aquesta altra clau és deixar parlar sobretot els papes del Concili: és anar als seus propis textos, al·locucions i missatges, i poder veure de primera mà què volien, què pretenien, què esperaven tant Joan XXIII com el mateix Pau VI de l'esdeveniment conciliar.

Comencem, com és obvi, pel papa Roncalli. Cal indicar que, en tota la fase preparatòria, Joan XXIII va veure el Concili com un esdeveniment de gràcia al que li agradava anomenar «nova Pentecosta». Aquesta «nova Pentecosta» esdevindria una oportunitat inestimable, entre altres coses, per a facilitar el camí cap a la unitat de tots els cristians. Juntament amb aquest fet, el papa Roncalli assignava al futur Vaticà II una comesa molt concreta: renovar i actualitzar els costums, la doctrina i la disciplina de l'Església, més que limitar-se a discutir determinats punts dels seus ensenyaments. Aquest projecte quedà sintetitzat en l'expressió «aggiornamento» (posada al dia), una expressió que acabaria fent fortuna. Totes aquestes idees germinals anirien quedant plasmades en els diversos documents que presentem, especialment en la Constitució Apostòlica *Humanae Salutis*, en el radiomissatge d'un mes abans de començar

el Concili i, principalment, en l'importantíssim discurs inaugural.

A la Constitució *Humanae Salutis* de convocatòria del Concili (25-XII-1961), Joan XXIII està convençut que la humanitat està travessant una etapa crítica: «un ordre nou s'està formant, i l'Església té al seu davant missions immenses, com en les èpoques més tràgiques de la història». Aquesta situació exigeix de l'Església un millor acompliment de la seva missió: «cal infondre a la humanitat actual la virtut perenne, vital i divina de l'Evangelí» (núm. 2). El moment delicat de la humanitat és, segons el papa, el trencament entre el progrés espiritual i el material, d'on n'ha brollat la indiferència religiosa i la increença. Però, tot i el dramatisme d'aquest procés, Joan XXIII refusa el camí del fatalisme. D'aquí la convocatòria del Concili: l'Església, atenta a les transformacions del món, «seguint la recomanació de Jesús quan ens exhorta a distingir clarament els signes... dels temps» (Mt 16,3) (núm. 3), «pletòrica de vitalitat», ha de trobar-se «cada vegada més capacitada per a solucionar els problemes de l'home d'avui» (núm. 5). I afegeix: «Per això, acollint com a vinguda de dalt una veu íntima del nostre esperit, hem cregut que els temps eren ja prou madurs per oferir a l'Església catòlica i el món el nou do d'un Concili ecumènic» (núm. 5). El papa emprava en aquest document, per primera vegada, una altra expressió que faria també fortuna, i treta de l'Evangelí: saber distingir «els signes dels temps», com a referent de la forma amb què l'Església ha d'actuar, dialogar i presentar-se davant el món.¹

1. Aquesta expressió evangèlica (Mt 16,4; Lc 12,54-56), va ser també emprada llargament pel mateix Joan XXIII en la seva encíclica *Pacem in terris* (11-V-1963): AAS 55 (1963) 257-304 = *Enchiridion Vaticanum*, 2. *Testo ufficiale e versione italiana*, Bologna: Dehoniane 1993 [EV 2], 1-60. Pau VI la va repetir en la seva encíclica programàtica *Ecclesiam suam*

Poc més tard, en el missatge radiat, dirigit a tots els cristians un mes abans de l'obertura del Concili (11-IX-1962), tot prenent la simbologia del lucernari de la Vetlla Pasqual, recorda que amb el cant de «*Lumen Christi*» tota la terra respon «*Deo gratias*», com si afirmés: «Sí», «*lumen Christi: lumen Ecclesiae: lumen gentium*». I, a continuació, entre interrogants, el papa presenta una definició del que ha de ser el Concili, tot unint-lo al sentit del diàleg de la nit de Pasqua acabat d'evocar. I la resposta és que el Concili ha de ser eminentment eclesiològic: l'Església s'ha de presentar, davant de tots aquells que la cerquen, tal com és realment en el seu interior (*ad intra*), per tal que, davant el món, pugui complir amb responsabilitat la seva missió (*ad extra*). La llum de Crist ha de resplendir en el rostre de l'Església per tal que pugui irradiar aquesta llum a tots els homes. Com és sabut, en aquest punt, el papa acollia el millor del projecte que ell mateix havia demanat al cardenal Léon J. Suenens de Malines-Brusselles; un projecte que el Concili es farà seu, tot deslligant-se del primer Esquema de *Ecclesia* presentat pel cardenal Alfredo Ottaviani (23-XI-1962), i que desembocarà en la Constitució *Lumen gentium*.² A par-

(6-VIII-1964): AAS 56 (1964) 609-659 = EV 2, 163-210; especialment els núm. 40 i 49 del document: EV 2, 184.192. La *Gaudium et spes* esmenta aquesta expressió en tres passatges (GS 4.11.44), i és també emprada pel Vaticà II en altres documents (PO 9; UR 4; AA 14). C.f. J. CASELLAS, *El Concili i els signes dels temps*, (Quaderns 23), Girona: Institut Superior de Ciències Religioses de Girona 2012.

2. Sobre el projecte Suenens per al Concili, cf. LÉON J. SUENENS, «Aux origines du Concile Vatican II», *NRTh* 107 (1985) 3-21. En aquest article del propi cardenal, a més de referir la proposta que li havia fet Joan XXIII d'elaborar un projecte per al Concili, exposa, entre altres documents, el mateix pla per al Concili que el cardenal havia proposat a Joan XXIII (*Ibid.*, 13-18) i que, resumidament i d'acord amb algunes correccions del mateix papa —com veurem més endavant—, Léon J. Suenens proposarà a l'aula conciliar el 4-XII-1962.

tir de l'afirmació bàsica de Crist com la nostra llum, per a Joan XXIII l'Església havia d'entendre el seu servei a la humanitat. Per a aquesta comesa, el papa assenyalava alguns punts importants: la igualtat de tots els pobles en l'exercici dels seus drets i deures, la defensa de la família, o la necessitat de sortir de l'individualisme assumint una responsabilitat social. En aquest marc, el papa assumia que l'Església ha de tenir una opció preferencial pels pobres: «Un altre punt lluminós. Davant dels països subdesenvolupats, l'Església es presenta tal com és i vol ser: l'Església de tothom i particularment l'Església dels pobres». A Joan XXIII li agradava la imatge de «punt lluminós» per a subratllar la importància d'una idea. A l'inici del discurs de l'anunci del Concili a Sant Pau Extramurs (25-I-1959), Joan XXIII havia emprat aquesta mateixa imatge. En el missatge radiat, el «punt lluminós» era el fet que la qüestió de la pobresa juga un paper important en la comprensió de l'Església i de la seva missió. La pobresa real de molts pobles del món té, per al papa Joan, conseqüències eclesiològiques. D'aquí que el tema de la pobresa no és tan sols enfocat des del que podríem anomenar la doctrina social de l'Església, com havia fet el mateix papa en l'encíclica *Mater et Magistra*. La consideració de la pobresa esdevé punt de partença d'un principi eclesiològic que ens ajuda a aprofundir el que ha de ser o esdevenir la mateixa realitat eclesial.

Hom podrà apreciar en la lectura d'aquests textos com, a l'hora de la veritat, hi havia un doble itinerari en la preparació del Concili: d'una banda, el que manifestava el papa en les seves intervencions i, d'altra banda, les manifestacions sobre el Concili dels representants de la Cúria, provinents d'una òptica completament diversa i, per tant, emeses amb una altra longitud d'onada. En aquest sentit, el mateix cardenal Domenico Tardini, a qui el papa com a Secretari d'Estat li havia confiat la preparació del Concili, havia declarat a la televisió

francesa: «Es pot dir que la finalitat principal del Concili serà més particularment la disciplina eclesial, les disposicions del Codi de Dret Canònic que es podran modificar, i també el conjunt de costums de la vida catòlica». ³ En l'existència d'aquest doble itinerari preparatori, Joan XXIII manifestà pinzellades d'una gran habilitat diplomàtica. Si bé, d'una banda el papa desitjava que la Cúria estigués compromesa amb el Concili i no volia fer res sense consultar el cardenal Secretari d'Estat, tampoc dubtava en advertir que una cosa era el Concili —amb una universalitat molt més àmplia— i l'altra la Cúria. Així, en el Consistori del 30 de maig de 1960 havia afirmat: «La preparació del Concili no serà l'obra de la Cúria romana, sinó que juntament amb els il·lustres Prelats i Consultants de la Cúria romana entregaran la seva preciosa contribució Prelats i estudiosos de tot el món, de manera que també en aquest fet es reflecteixi la catolicitat de l'Església». ⁴

Si el mes de setembre havia estat el papa Joan qui havia dirigit un missatge al món, el 20 d'octubre, ja iniciat el Concili, serien els mateixos Pares Conciliars: «Patres Concilii ad universos homines» com precisaria Mons. Pericle Felici, secretari general. ⁵ El text, preparat originàriament per Marie-Domini-

3. Domenico TARDINI, «Declaracions a la televisió francesa» (24-I-1960), en *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando, Series I (Antepreparatoria)* [Acta Ant.], I, Ciutat del Vaticà: Typis Polyglottis Vaticanis 1964-1995, 158.
4. JOAN XXIII, Discurs en el Consistori del 30-V-1960, en *Acta Ant.*, I, 92. També, afirmà el mateix en el discurs de Pentecosta del mateix any (5-VI-1960): *Acta Ant.*, I, 102; cf. Vicente BOTELLA, *El Vaticano II ante el reto del tercer milenio. Hermenéutica y teología*, Salamanca – Madrid: San Esteban Edibesa 1999, 60-65.
5. «Nuntius ad universos homines mittendus» (20-X-1962), en *Acta synodalia sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II* [Acta syn.], I/1, Ciutat del

que Chenu, amb la col·laboració de Yves M. Congar, havia estat summament modificat i finalment redactat per quatre bisbes francesos, el cardenal Achille Liénart, Mons. Émile Guerry, Mons. Alfred Ancel i Mons. Gabriel M. Garrone.⁶ Cal dir que el missatge no va tenir un gran ressò a la premsa i, ben aviat va quedar oblidat per la successió dels esdeveniments conciliars. Amb tot, és un pas que manifesta la voluntat del Concili de ser més a prop del món. Ho mostra clarament el passatge següent:

Dirigim constantment la nostra atenció a totes les angoixes que afligeixen avui els homes. Per tant, la nostra sol·licitud s'ha de dirigir cap als més humils, als més pobres i als més dèbils; seguint Crist hem de compadir-nos de les multituds que passen fam, misèria i ignorància; posant constantment davant els nostres ulls aquells que, per manca d'ajuda adequada, no han arribat encara a una condició de vida digna de l'home (núm. 9).

Vaticà: Typis Polyglottis Vaticanis 1970-1995, 230-232. Per a una visió global d'aquest missatge dels Pares Conciliars al món, cf. Andrea RICCARDI, «El tumultuoso comienzo de los trabajos», en Giuseppe ALBERIGO (dir.), *Historia del Concilio Vaticano II*, vol. II, Leuven – Salamanca 2002, 62-67.

6. Andrea RICCARDI, «El tumultuoso comienzo de los trabajos», 64. Chenu afirmaria més tard que el text original fou «ofegat en aigua santa» (Ibíd., 65). També Yves M. Congar reconeix que no troba en el text proposat per Mons. Felici tot el que havia elaborat amb el P. Chenu: «J'entends ce texte, au projet duquel j'ai été mêlé activement. Je recopie ici, telles quelles, les quelques remarques que je griffonne sur-le-champ: c'est plus dogmatique que le projet Chenu; du moins, on a fait précéder la partie sociale par une sorte de kérygmatische chrétienne; c'est plus ecclésiasticisé; plus biblicisé. C'est trop long. L'intérêt aux hommes est un peu exprimé en termes de sollicitude. Il y a une insistance heureuse sur la rénovation de l'Église et de la vie chrétienne, pour qu'elles soient plus conformes au Christ» (Yves M. CONGAR, *Mon Journal du Concile*, I, Paris: Cerf 2002, 125).

Tot i els retocs que va sofrir el missatge a partir del projecte original de Chenu, aquest va desenvolupar un paper important, en el sentit de «marcar» l'expressió de simpatia de l'Església cap al món. La insatisfacció per tota l'orientació dels esquemes preparats, on no es notava cap obertura al món, va provocar que, d'alguna manera, hi hagués interès per part de molts Pares en donar a la llum aquest text, posant-se en la línia de Joan XXIII, tant del missatge de l'11 de setembre abans esmentat, com d'una altra al·locució en llengua francesa al cos diplomàtic, amb motiu de la inauguració del Concili feta a l'endemà del missatge anterior.⁷

El missatge dels Pares conciliars incidia obertament a favor del món, sobretot en dos aspectes: la pau i la justícia social. S'expressava explícitament la voluntat de servir, de declarar-se solidaris de tots els pobles i, sobretot, dels més pobres, tot fonamentant aquesta actitud en el seguiment de Crist.⁸ Pocs dies després de l'aprovació del text, el mateix Chenu sostenia en *Témoignage chrétien* que «el missatge Conciliar demana als cristians que, a l'hora de construir el món, tinguin en compte les súpliques dels homes —peticions plenes d'angoixa i esperança— en relació amb la pau, la fraternitat, la promoció dels pobres». Entre aquestes peticions —autèntics «ideals de la naturalesa»—, i «els dons de la gràcia», es troba un vincle extraordinàriament estret.⁹

7. JOAN XXIII, *Al·locució al Cos Diplomàtic* (12-X-1962), en *Acta syn.*, I/1, 190; cf. Andrea RICCARDI, «El tumultuoso comienzo de los trabajos», 40-41.

8. Paul GAUTHIER, «*Consolez mon peuple*». *Le Concile et l'«Église des pauvres»*, París: Du Cerf 1965, 192-193; trad. castellana, *La pobreza en el mundo*, Barcelona: Estella 1966.

9. Andrea RICCARDI, «El tumultuoso comienzo de los trabajos», 66.

Però, tornant al papa Roncalli, pel que fa al discurs més significatiu del que, segons ell, havia de ser el Concili, va ser l'al·locució inaugural *Gaudet Mater Ecclesia* de l'11 d'octubre de 1962. Aquest discurs recollia el millor de les idees que, des del gener de 1959 —quan n'anuncià la seva convocatòria— fins a l'octubre de 1962, havia manifestat el papa sobre l'esdeveniment conciliar. El mateix Andrea Riccardi afirma que aquest discurs «representa una de les expressions més completes de la visió roncalliana del Concili».¹⁰ Algunes de les seves afirmacions confirmen plenament com la seva manera de veure les coses no coincidia amb «les insinuacions d'alguns que, encara que inflamats d'un zel religiós, manquen de ponderació justa» i «en la situació actual de la societat, no saben veure més que ruïnes i calamitats» (núm. 9). Una clara al·lusió en aquest discurs inaugural d'un cert esperit negatiu que havia presidit els treballs de preparació coordinats per la Cúria i manifestats en alguns dels documents preparatoris. En canvi, el papa Joan XXIII havia pensat el Concili en una altra perspectiva i que, seguint el discurs inaugural, podem condensar en aquests punts:¹¹

- 1) Per al papa, el Concili Vaticà II havia d'esdevenir el vehicle eclesial encarregat d'afavorir l'apropament entre Jesucrist i la humanitat en l'horitzó del món modern. El marc és, per tant, una fe encarnada en la història con-

10. *Ibid.*, 31.

11. Cf. Alberto MELLONI, «Descrizione delle redazioni dell'allocuzione» i «Sinossi critica dell'allocuzione di apertura del Concilio Vaticano II *Gaudet Mater Ecclesia* di Giovanni XXIII», en Giuseppe ALBERIGO (dir.), *Fede, Tradizione, Profezia: Studi su Giovanni XXIII e sul Vaticano II*, Brescia: Paideia 1984, 223-283; Vicente BOTELLA, «Lectura sistemática e ideas clave del discurso inaugural (*Gaudet Mater Ecclesia*) del Vaticano II», en *Id.*, *El Vaticano II ante el reto del tercer milenio*, 93-142.

creta. És així com per mitjà del Concili, «portant cap a l'“aggiornamento” oportú i una assenyada organització de col·laboració mútua, l'Església farà que els homes, les famílies, les nacions dirigeixin realment el seu esperit vers les coses de dalt» (núm. 7).

- 2) En el marc d'aquesta fe encarnada en la història, per Joan XXIII una de les tasques primordials del Concili seria la distinció entre el dipòsit de la fe i la seva expressió en la societat moderna. Com aconseguir que el nou Concili custodiés i ensenyés eficaçment el dipòsit doctrinal? Per al papa, segons es manifesta en aquest discurs d'obertura, depenia d'una doble fidelitat: la fidelitat a la Tradició de la qual l'Església en Concili n'és dipositària, i la fidelitat a les condicions i a la situació de l'home contemporani. Afirmar el papa: «El nostre deure, però, no és solament de guardar aquest tresor preciós, com si només ens preocupéssim del passat, sinó que hem de dedicar-nos amb diligència i sense por al treball que exigeix la nostra època, prosseguint la ruta que fa l'Església des de vint segles ençà» (núm. 14).

- 3) L'altre punt central, tal com entenia el papa el Concili, era el caràcter «pastoral» del seu Magisteri. Molt s'ha escrit sobre el significat d'aquest adjectiu, i no sempre amb encert. En realitat, però, seguint la lògica del discurs papal, un Magisteri pastoral no és altre que una presentació actualitzada del missatge cristià d'acord amb les possibilitats dels temps moderns. Afirmar el papa:

En efecte, una cosa és el dipòsit mateix de la fe, és a dir, les veritats contingudes en la nostra doctrina venerable, i una altra cosa és la forma sota la qual aquestes veritats són enunciades, però sempre amb el mateix sentit i amb el mateix abast. Caldrà

donar molta importància a aquesta forma i treballar pacientment [...]; i per això, s'haurà de recórrer a una forma d'exposició que correspongui millor a un Magisteri de caràcter sobretot pastoral (núm. 14).

- 4) Joan XXIII incidia també en la forma de corregir els errors. Amb el seu fi sentit de la història, detectava en l'evolució dels esdeveniments mundials indicis esperançadors que avalaven la conveniència de noves formes de correcció: «L'Esposa de Crist prefereix usar el remei de la misericòrdia que no pas empunyar les armes de la severitat; i pensa que no precisament condemnant, sinó mostrant millor el valor de la seva doctrina, cal atendre a les necessitats del nostre temps» (núm. 15).
- 5) Finalment, per al papa Roncalli, el Concili havia d'esdevenir l'inici d'un camí cap a la unitat dels cristians. Durant tot el període de preparació, Joan XXIII havia manifestat en reiterades ocasions el caire ecumènic del futur Concili. En el discurs inaugural s'intensifica el sentit de la unitat cercada amb la convocatòria conciliar: «L'Església catòlica creu que és un deure seu de treballar coratjosament per tal que s'acompleixi el gran misteri d'aquella unitat que Jesucrist [...] demanà al Pare celestial amb una ardent pregària». Una unitat, afirma el papa, «que resplendeix» en «l'aspiració dels cristians separats de la Seu apostòlica de reunir-se amb nosaltres» (núm. 17).

Passem ara al pensament de Pau VI reflectit en les seves al·locucions, missatges i discursos conciliaris. Però abans reculem una mica en la història. A l'última setmana del primer període del Concili Vaticà II, els Pares conciliaris debatien quin havia de ser la intenció bàsica del Concili, el seu centre

unificador. El 4 de desembre de 1962, el cardenal Léon J. Suenens, de Malines-Brusel·les, seguint la perspectiva assenyalada sobretot en el radiomissatge del papa Joan XXIII d'un mes abans de l'inici del Vaticà II (11-IX-1962), proposava que fos un concili de *Ecclesia*, amb dues perspectives: de *Ecclesia ad intra* i de *Ecclesia ad extra*. A la primera, era necessari exposar la naturalesa de l'Església i la seva activitat evangelitzadora, docent, santificadora i orant. A la segona, era convenient presentar la realitat eclesial en tant que estableix diàleg amb el món: la vida de la persona humana, la justícia social, l'evangelització dels pobres, la pau.¹² Doncs bé, al dia següent d'aquesta intervenció, parlà el cardenal Montini, el futur Pau VI. Es reafirmà en la direcció presa pel cardenal Suenens, i formulà la qüestió primària del Concili en aquests termes: «Què és l'Església? Què fa l'Església? [*Quid est Ecclesia? Quid agit Ecclesia?*] Aquests són els dos eixos en els que és necessari disposar totes les qüestions d'aquest Concili. El misteri de l'Església i la missió de l'Església [*Mysterium Ecclesiae et munus Ecclesiae*]». ¹³

De fet, dos mesos abans, el cardenal Montini havia enviat una llarga carta (18 octubre 1962) al cardenal Amleto Cicognani, Secretari d'Estat, en la qual mostrava el seu desacord amb una bona part dels textos preparatoris, que no garantien una acció conjunta en el Concili. Montini pensava que calia un tema aglutinador i que aquest, com assenyalà a l'aula conciliar, havia de ser eminentment eclesiològic, resumint-lo en tres punts: el misteri de Crist en la vida de l'Església, la seva

12. Intervenció del cardenal Léon J. Suenens (4-XII-1962), en *Acta syn.*, I/IV, 223-224.

13. Intervenció del cardenal Giovanni B. Montini (5-XII-1962), en *Acta syn.*, I/IV, 291-292.